

**MUSICAL NOTATION IN THE REPERTORY OF THE *ARS POETICA*
ENSEMBLE: REFLECTIONS ON CONTEMPORARY MUSIC FROM THE
REPUBLIC OF MOLDOVA**

NOTAȚIA MUZICALĂ ÎN LUCRĂRILE DIN REPERTORIUL ANSAMBLULUI
ARS POETICA: REFLEXII ASUPRA MUZICII DIN REPUBLICA MOLDOVA

CORINA ȚACA

Academy of Music, Theater and Fine Arts

Chișinău, Republica Moldova

corinataca@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-4113-4688>

Abstract: *The contemporary music ensemble Ars poetica, founded three decades ago, in 1991, proved to be the first collective, long-lived and unique in Bessarabian musical life, with activity to this day, soon surpassing local notoriety and reaching, through awards, concerts and reference records, an emblematic name in Romania and abroad. Starting with the second edition of the Zilele Muzicii Noi festival, the Ars poetica ensemble will be on the concert agenda, performing reference versions of the entire established domestic repertoire and attracting dedications from the most diverse local and foreign composers.*

Through the contemporary music ensemble, the composers tend to introduce the Bessarabian audience to the modern sound world and strengthen a range of skills necessary for the perception of contemporary music. Composers are oriented towards the gradual broadening of musical knowledge, towards the assimilation of novelties of writing, language and calligraphy, as well as towards the valorization of intonations and folkloric, archaic modal structures, towards the rediscovery of pre-classical and post-romantic traditions through the prism of modern compositional techniques.

Keywords: *contemporary music, Ars poetica, graphic notation, frame notation, indicative notation.*

Introducere

Primul ansamblu de muzică contemporană în Republica Moldova – *Ars poetica*, a fost înființat în anul 1991, la inițiativa compozitorului Ghenadie Ciobanu. Fondarea ansamblului *Ars poetica* este strâns legată de

inaugurarea festivalului *Zilele Muzicii Noi* la Chișinău – primul festival de muzică contemporană din Republica Moldova, și aduce o mare contribuție în diversificarea peisajului muzical autohton, lansându-se în rândul promotorilor de muzică nouă, deschiși spre experiment, colaborare și dialog.

Demararea Festivalului Internațional *Zilele Muzicii Noi* la Chișinău și apariția ansamblului *Ars poetica* au avut un rol greu de supraestimat în dezvoltarea artei interpretative și componistice autohtone, formația fiind primul colectiv care s-a axat pe interpretarea muzicii contemporane. Existența unui asemenea ansamblu a impulsionat căutările compozitorilor, contribuind totodată la diversificarea și îmbogățirea notației și a limbajului muzical.

Despre componența ansamblului *Ars poetica* se poate menționa, că aceasta a fost în perpetuă modificare, timp de trei decenii. În acest context, muzicologul Elena Mironenco, menționează: „componența instrumentală a ansamblului *Ars poetica* este compusă din următoarele instrumente: pian, clavecin, vioară, violoncel, percuție, oboi, clarinet și fagot. Această componență mobilă poate varia în direcția de scădere sau creștere a instrumentiștilor, includerea unor noi instrumente, în funcție de intenția compozitorului” [3, p. 155]. Astfel, putem aprecia ansamblul de muzică contemporană *Ars poetica*, drept un laborator de creație, care și-a adaptat mereu componența la cerințele de creație ale autorilor.

Tipuri de notație în lucrările din repertoriul ansamblului *Ars poetica*

Ansamblul de muzică contemporană *Ars poetica* devine, după cum menționează muzicologul Valeria Barbas – „vocea muzicii noi” [1], prin intermediul căreia, compozitorii tind să introducă publicul basarabean în lumea sonoră modernă și să consolideze un șir de abilități necesare

pentru perceperea muzicii contemporane. Compozitorii sunt orientați spre lărgirea treptată a cunoștințelor muzicale, spre asimilarea noutăților de scriitură, de limbaj și de grafie, precum și spre valorificarea intonațiilor și structurilor modale folclorice, arhaice, spre redescoperirea tradițiilor preclasice și postromantice prin prisma tehnicilor componistice moderne. Deci, compozitorii abordează un alt limbaj muzical decât cel al sistemului tonal-funcțional, ceea ce necesită respectiv și utilizarea unui nou tip de notație. În acest context, cercetătorul român Cezar Bogdan Alexandru Grigoraș susține că „în secolul XX au apărut tot atâtea sisteme de notație muzicală câți compozitori au activat sau, mai exact, câte lucrări au fost create – ținând cont de faptul că fiecare creator a experimentat – sau creat – mai multe sisteme de notație, în funcție de cerințe” [2, p. 52].

Din lipsa unei sistematizări stabile, decodificarea și interpretarea sistemelor de notație apărute în secolul XX a reprezentat o dificultate considerabilă.

Pentru a organiza elementele din domeniul notației muzicale apărute în secolul XX, în vederea evitării inexactităților esențiale, Erhardt Karkoschka (1923-2009), compozitor și teoretician german, a realizat un sistem al diferitelor clase de notații și a stabilit patru mari categorii de notație, după cum urmează: notația precisă; notația cadru; notația indicativă; notația grafică. În baza sistematizării elaborate de E. Karkoschka, propunem o clasificare proprie a repertoriului autohton interpretat de ansamblul de muzică contemporană *Ars poetica*, în cadrul festivalului *Zilele Muzicii Noi*, conform tipurilor de notație:

1. **notația precisă** se referă la partiturile notate într-o formă tradițională, la care se pot adăuga sau nu diverse semne noi. Drept exemplu, menționăm *In memoriam* de Vladimir Beleaev, pentru septet instrumental, compusă în anul 1995 la solicitarea ansamblului de muzică contemporană *Ars poetica*,

fiind interpretată de acesta în următorul an, la festivalul internațional *Zilele Muzicii Noi*. Din categoria semnelor noi adăugate în partitură, în această lucrare, menționăm utilizarea notației procedeelor *slap* și *multiphonic*.

Procedeul *slap*, ce presupune interpretarea sunetului sec care imită ciocănirea pe corpul instrumentului, este notat prin simbolul +, deasupra sau dedesubtul notei.

The image shows a musical score for three instruments: Flute (Fl.), B♭ Clarinet (B♭ Cl.), and Bassoon (Bsn.). The score is in 4/4 time and features various musical notations including slurs, trills, and dynamic markings. The Flute part starts with a trill marked 'tr' and 'mp'. The B♭ Clarinet part has a slur over a note marked 'sfz'. The Bassoon part has a note marked 'mf'. The score is divided into measures, with some measures containing rests.

Ex. nr. 1, *In memoriam* de Vladimir Beleaev

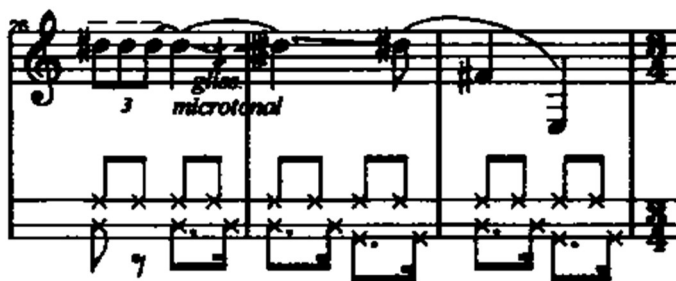
Tehnica *multiphonic*, prin controlul fluxului de aer la instrument și prin schimbarea poziției degetelor sau a supapei, presupune producerea a două sau mai multe tonuri distincte care nu fac parte din aceeași serie armonică. Acest procedeu poate fi întâlnit în partitură sub diverse forme. Dacă este specificată înălțimea exactă a sunetelor, o metodă de notare este de a indica un acord, lăsând interpretul să deducă de sine stătător, ce tehnici sunt necesare pentru a-l realiza. O altă metodă, întâlnită și în repertoriul analizat în acest compartiment, este notarea printr-o durată de formă pătrată, dreptunghiulară. Astfel de notație întâlnim la Vladimir Beleaev, în *In memoriam*, în partidele instrumentelor din registrul grav – fagot, contrabas, și la vioară.

Ex. nr. 2, *In memoriam* de Vladimir Beleaev

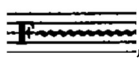
În lucrarea semnată de Ghenadie Ciobanu, *Din cântece și dansuri ale lunii melancolice* nr. 2, pentru corn englez și percuție. În măsura 157, în partida clarinetului, compozitorul utilizează un *multiplonic*, indicând digitația, dar totodată oferind instrumentistului și posibilitatea de a-și alege o altă digitație, mai comodă, prin indicația inclusă în paranteze – „or other ad lib”.

În aceeași lucrare, G. Ciobanu utilizează microtoniile, cunoscute deja pe larg în muzica modernă. Compozitorul experimentează cu sonoritatea microcromatică, introducând un procedeu nou – *glissando microtonal* la un sfert de diez:

Ex. nr. 3, *Din cântece și dansuri ale lunii melancolice* pentru corn englez de Ghenadie Ciobanu

Printre alte simboluri noi introduse în partitura acestei lucrări sunt:

- , litera *F* în partida clarinetului, care reprezintă procedeul de alternare rapidă a sunetelor – *frullato*, fără o înălțime exactă;

- , tremolo la instrumentele de percuție;
- indicațiile: „wood sticks” sau „wood brushes” – care semnifică interpretarea la instrumentele de percuție cu baghete sau perii din lemn.

Un alt procedeu de interpretare din perimetrul acestui tip de notație, îl întâlnim în creația compozitorului Igor Iachimciuc, în lucrarea *Eight pieces for flute, clarinet, violin and cello*. Procedeu de interpretare la vioară și violoncel, prin lovirea corpului instrumentului este notat în partitură prin semnul x, ce semnifică lovitura fără o înălțime sonoră determinată, însă cu o formulă ritmică prestabilită. Compozitorul oferă și câteva instrucțiuni referitoare la specificul interpretării – „atingeți cu două degete marginea plăcii de sunet, loviți spatele instrumentului cu palma”.

Același procedeu este folosit și de compozitorul Vlad Burlea, în lucrarea *Existence nr. 2. Labirint*, în partida instrumentelor aerofone din lemn, la care compozitorul mai adaugă și remarca – „sur mecanism”(tradus: pe instrument).

2. **notația-cadru** – tip de notație asemănat grafic cu notația precisă, dar care presupune existența unor parametri liberi. Elemente de notație muzicală care presupun eliberarea parametrului ritmic, într-un sistem de notație-cadru, întâlnim în lucrarea pentru clarinet și pian intitulată *În grădina lui Ion*, în care compozitorul Igor Iachimciuc implementează simboluri ale notației proporționale, ce presupun mai multă libertate din punct de vedere ritmic. Libertatea ritmică apare ca un element folcloric, în legătură cu utilizarea unei melodii populare cunoscute în spațiul basarabean. „Legenda” propusă de către compozitor, vine să explice următoarele simboluri:

•	- notă relativ scurtă	◡	- prelungirea oricărei
○	- notă relativ lungă	◡	valori
,	- pauză scurtă	→	- scurtarea oricărei
		←	valori
			- accelerarea treptată
			- diminuarea treptată

Ex. nr. 4, *În grădina lui Ion* de Igor Iachimciuc

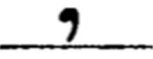
În lucrarea pentru ansamblu cameral, semnată de Dmitrii Chițenco – *Kyrie*, compozitorul introduce în partitură elementul vocal, din tehnica *sprechgesang*, interpretat de însăși instrumentiștii. Astfel, în partida oboiului și a instrumentelor cu coarde, apare elementul vocal de o înălțime exactă, reprezentată prin semnul în formă de x, notat peste durate.

Același element vocal îl întâlnim în partea a II-a, intitulată *Cornul lunii*, din *Rituri și dansuri telurice* de Vlad Burlea, și în piesa nr. 3 *Din cântece și dansuri ale lunii melancolice* de Ghenadie Ciobanu.

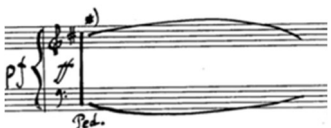
3. **notația cu caracter indicativ** se referă la tipul lucrărilor unde interpretul este eliberat

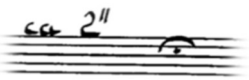
de un cadru constrâns. Din această categorie, menționăm *Concerto for Ars poetica* de Dmitrii Chițenco, care pe lângă faptul că este predestinată unei

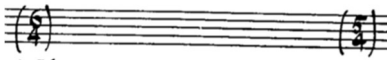
componente instrumentale neobișnuite, este inovatoare și din punct de vedere al tematismului muzical, al notației muzicale, care presupune prezența elementelor abstracte de tip grafic sau text literar. Prin intermediul notației convenționale se presupune o libertate de interpretare a înălțimii sonore, a ritmului și a formei muzicale în ansamblu. În continuare, am extras din cadrul concertului cele mai reprezentative semne grafice, pentru a explica rolul acestora:

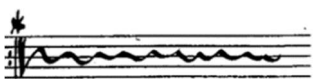
- - pauză în contextul discursul muzical liber;

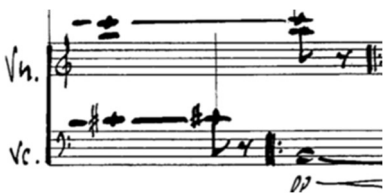
- - improvizație pe ritm, la oricare înălțime sonoră;

- - cluster pe întreaga claviatură a pianului;

- - fermata cu indicarea timpului de către compozitor;

- - alternarea periodică a măsurilor;

- - improvizație pe baza unor înălțimi sonore prestabilite;

- - extinderea înălțimii sonore pe o perioadă relativ determinată.

Compozitorul oferă doar un plan al construcției piesei, pe care interpretul îl completează cu ajutorul propriei imaginații și a abilităților interpretative dobândite.

De asemenea, menționăm și tehnica aleatorică, dezvoltată pe larg în cadrul acestui concert, venită să încurajeze dezvoltarea creativității interpretului, care este invitat să improvizeze, cel mai adesea conform unor reguli.

Observăm și utilizarea tehnicii sonoristice, prezentată prin liniile sonore la grupul instrumentelor cordofone și aerofone, care suprapunându-se treptat, creează straturi sonore masive, cu un colorit timbral deosebit. Intrarea fiecărui instrument este indicată de compozitor în partitură, conform timpului stabilit în secunde. Compozitorul adaugă în partitură, pentru eficientizarea interpretării, replici care indică unele detalii din procesul actului interpretativ, cum ar fi frazele:

- „a opri la semnalul dirijorului”;
- „momentul intrării pianului”, etc.

O lucrare care abundă în elemente de notație grafică, modernă este piesa *Suferință*, semnată de compozitorul și dirijorul ansamblului *Ars poetica*, Oleg Palymski. Compozitorul reușește să adune în această lucrare, o mare diversitate de semne și simboluri din notația contemporană, care indică anumite tehnici componistice sau procedee de interpretare și acționare a instrumentelor. Drept exemplu, am selectat un fragment în care la instrumentele aerofone din lemn este utilizat procedeul *slap*, *tremolo*, *vibrato* de diferită amplitudine, improvizația ritmică și de înălțime sonoră, semnul care întrerupe sonoritatea muzicală, iar la instrumentele de percuție, pe lângă momentele de pauză/respirație și *vibrato*, compozitorul introduce și câteva simboluri grafice, ce semnifică un anumit instrument de percuție, ca:

- , triangu;
- , bloc din lemn;
- , tobă bas înclinată în partea stângă.

Oleg Palymski, utilizează pe larg instrumentele de percuție, oferindu-i acestui grup de instrumente, care inițial avea rolul de acompaniament, partidele principale ale compoziției, la sfârșitul lucrării.

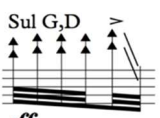
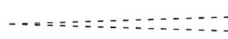
Ex. nr. 5, *Suferință* de Oleg Palymski

O asemenea notație, de tip grafic, utilizează și fondatorul ansamblului de muzică contemporană *Ars poetica*, Ghenadie Ciobanu. În compartimentul median al studiului sonor III, intitulat *Tăcerea Albă*, compozitorul folosește în exclusivitate, elemente grafice, ca rezultat al tehnicii aleatorice. Astfel, observăm simboluri ce indică noțiuni de timp, procedeul *vibrato* la percuție, semne din sistemul microtonal, simboluri ce indică digitația propusă de compozitor în momentul interpretării unor sonorități masive. Ghenadie Ciobanu folosește în partitură și o „legendă”, menită să diferențieze unele

simboluri grafice din aceeași categorie, cum ar fi: respirația, întreruperea sonorității, fermata.

Deci, două personalități marcante, cu un rol deosebit în activitatea ansamblului de muzică contemporană *Ars poetica*, fondatorul – Ghenadie Ciobanu și dirijorul – Oleg Palymski, care cunosc posibilitățile tehnice ale instrumentiștilor, folosesc în partiturile lor cele mai complexe tehnici și simboluri din notația muzicii noi. Fiind mereu în contact cu acest ansamblu, compozitorii formează un tandem profesionist în procesul de elaborare și interpretare a creațiilor contemporane.

Un succes în acest sens, poate fi numit tânărul compozitor, Cristian Spătaru, cu *Cvartetul de coarde nr. 1*, interpretat de ansamblul *Ars poetica*, în cadrul celei de-a XX-a ediție a festivalului *Zilele Muzicii Noi*. Cvartetul conține o mare diversitate de simboluri din notația contemporană, respectiv, pentru a facilita perceperea unora din acestea, compozitorul oferă o „legendă” la începutul creației, care explică modul de interpretare a acestora. Astfel, observăm următoarele elemente:

- , de interpretat încontinuu zona selectată până la sfârșitul liniei;
- , cele mai înalte note pe coardele date, în acest caz, există trei niveluri de înălțime, fiecare trebuie auzit foarte bine;
- , treptat de la până la;
- sunete în maniera interpretării la flaut cu înălțime nedefinită (pe coarda dată);
- , tremolo crescător (de la ordinar treptat la tremolo);

- $>1''$ | $<1''$ puțin mai mult de o secundă/puțin mai puțin de o secundă;
- , mișcare circulară a arcului (de exemplu: de la *sul ponticello* la *sul tasto* și înapoi);
- , *vibrato* în creștere treptată; mișcarea degetului trebuie făcută așa cum o arată linia trasată.

Compozitorul include în așa-numita „legendă” și simbolurile folosite pentru sunetele microcromatice. Cristian Spătaru oferă două scheme de împărțire a tonului, prima reprezintă divizarea tonului în 4 sferturi de ton, iar a doua în 6 microtonii.

Această expunere detaliată a simbolurilor întâlnite în partitură, nu doar facilitează procesul de descifrare și interpretare a lucrării, dar constituie și un adevărat tratat de notație muzicală contemporană. În fond, fiecare dintre creațiile muzicale contemporane poate fi tratată ca o enciclopedie, ce oferă multiple cunoștințe despre tehnicile componistice, tipurile de notație, varietățile de simboluri/semne grafice utilizate în practica componistică a secolelor XX – XXI.

4. **notația grafică** reprezintă notația în care lipsesc semnele tradiționale, iar interpreții se bazează pe un șir de simboluri, imagini, și pe senzația transmisă de acestea în partitură. Notația grafică prezintă o categorie de creații în care imaginația interpreților este cel mai mult solicitată, iar produsul sonor final se realizează într-un mod total abstract și individual.

În rezultatul analizei partiturilor, am determinat că notația grafică în creațiile compozitorilor din Republica Moldova, apare doar sub forma unor elemente încadrate în celelalte tipuri de notație.

Concluzii

Crearea ansamblului *Ars poetica* și implicarea lui în promovarea muzicii contemporane din Republica Moldova, reprezintă un răspuns la noile orientări stilistice ale secolului XX, care au condus la crearea unui limbaj muzical reînnoit. Acest nou limbaj muzical, caracterizat prin îmbogățirea resurselor sonore și formarea unei noi gramatici muzicale, reflectă schimbările estetice și conceptuale ale epocii sale.

Un rol important în acest proces îi revine notației muzicale care constituie un element esențial pentru conservarea și transmiterea limbajului muzical contemporan. Reprezentată prin diverse sisteme de semne grafice, notația muzicală servește ca un intermediar crucial între compozitori, interpreți și public, facilitând comunicarea și interpretarea operelor muzicale. Prin evoluția continuă a notației muzicale, se asigură conservarea și salvagardarea diversității operei muzicale, garantând că aceasta este transmisă și înțeleasă în mod corespunzător de către viitoarele generații. În acest context, ansamblul *Ars poetica* și contribuția sa la interpretarea și promovarea muzicii contemporane, reprezintă un pilon important în transmiterea și perpetuarea patrimoniului cultural și artistic.

Bibliografie/Bibliography

Cărți și studii științifice/Books and scientific studies

1. Barbas, Valeria. „Ansamblul Ars Poetica – vocea muzicii noi”. În: *Arta, Seria arte audio-vizuale*, Chișinău: Garomont-Studio, 2012, pp. 55-58.
2. Grigoraș Alexandru, Cezar Bogdan. „Aspecte ale notației muzicale în secolul XX”. In: *Revista Muzica, nr. 7, 2022*, pp. 52 – 65.
3. Mironenco, Elena. *Creația componistică în Republica Moldova la confluența secolelor XX–XXI: (genurile instrumentale, teatrul muzical)*: tz. doct. habilitat în studiul artelor și culturologie. – Chișinău, 2016, 282 pp.